

JOSIP VIDMAR:

SVETOVNI NAZOR MEREŽKOVSKEGA.*

V lanskem „Zvonu“ (str. 631—634) je dr. Prijatelj v kritiki prevoda „Večnih sopotnikov“ Merežkovskega jasno in nazorno opredelil genezo tega neokristjanskega mistika. Temelj svojemu neokristjanstvu je postavil Merežkovskij v filozofsko-kritični razpravi: „Tolstoj in Dostojevskij“ in pa še jasnejše v trilogiji: „Krist in Antikrist“, ki sestoji iz treh romanov: „Smrt bogov — Julijan Odpadnik“, „Vstajenje bogov — Leonardo da Vinci“ in „Antikrist — Peter in Aleksej“. Nazor pa, ali bolje rečeno, vera, ki jo izpoveduje Merežkovskij v teh dveh delih in ki jo komentira v knjigah „Car in revolucija“, „Prostak bodočnosti“, „Od vojne do revolucije“, pa ni povsem taka, kakršno poda dr. Prijatelj: Merežkovskij „je koncipiral svojo najvišjo tezo (čisto v smislu starega dualizma), da se vrši vse človeško delo v dveh smereh: v smeri duha in telesa, Krista in Antikrista, krščanstva in poganstva, usmiljenja in heroizma. Idealno ravnovesje med obema krajnima tečajema — „posvečeno meso“ je krstil Merežkovskij v svojih zadnjih spisih to idealno stanje — nahaja ruski kulturni romar v helenski kulturi“. Iz tega bi sledilo, da identificira Merežkovskij prav tako pojme: telo, Antikrist, poganstvo, heroizem, kakor identificira celo vrsto nasprotnih pojmov: duh, Krist, krščanstvo, usmiljenje. Temu pa ni tako; zakaj natančno isto stališče zavzema historično kristjanstvo, katerega pa Merežkovskij odklanja. Telo in poganstvo sta njemu prav tako sveta, kakor duh in kristjanstvo in sta obenem s tem zanikanje Antikrista. Dvojnost in nepomirljivost duha in telesa je našel Merežkovskij le kot kulturni zgodovinar v dosedanjem življenju človeštva; telo in duh sta dve podstati življenja do danes, toda podstati, ki sami nespojeni s tretjo, ne moreta tvoriti nadaljnjega življenja. Jasno izpove Merežkovskij to svojo vero v knjigi „Prostak bodočnosti“, kjer preiskuje v poglavju „Sedaj ali nikoli“ vzroke in povere za „oplitvelost kristjanstva“.

* O priliki prevodov: *D. S. Merežkovskij: Petar Veliki i Aleksej*. Roman iz ruske povijesti. Preveo Josip Pasarič. Drugo izdanje. U Zagrebu 1919. Izvanredno izdanje „Matice Hrvatske“. — *Dimitrij Merežkovskij, Žinaida Hippius, Dimitrij Filozofov: Car i revolucija*. Preveo Djordje Pejanović. 1919. Izdanje I. B. Djurdjevića, Beograd-Sarajevo. (V cirilici.)

Tam navaja tole: Kristjanstvo, ki je stopilo na mesto poganstva, je nastajalo ob koncu sveta, ob koncu poganškega sveta. In vsa njegova metafizika (mučeništva) nosi pečat tega dejstva. Toda njena enotnost je krepka in neomajna. Ko pa je nastopil konec poganstva, pa ni bilo konca sveta in je moralo kristjanstvo s svojo staro, koncu sveta prilagoden metafiziko, prevzeti vodstvo novega življenja, je nastala v njem razpoka, razdvojenost. „Kam pa vodi to poslednje razdvajanje mesa in telesa, zemlje in neba, sveta in Boga, ki ga je sprejela meniška metafizika, postane razumljivo samo onim, ki dopuščajo *poslednjo spojitev dveh podstatí, Očetove in Sinove, v Tretji Podstati Svetega Duha, poslednje Zedinjenje Carstva očeta, Starega zakona, s Carstvom Sina, Novega zakona — v Carstvu Duha, v Bodočem in Večnem zakonu.*“ Takoj nato pa izpove: „Samo religija Trojice (ne kot abstraktne dogme, temveč kot dejanjskega, vršečega se razodetja), samo religija Treh, ki so Eno, lahko razreši in obvlada strašno metafizično antinomijo dvojnosti, ki je zaključena v religiji same Druge Podstati, ne zedinjene s Prvo in Tretjo — v kristjanstvu, samo kristjanstvu.“

V teh zadnjih besedah je njegova vera in pa še nekaj drugega. Izraz „strašna metafizična antinomija dvojnosti“ izpoveduje Merežkovskega notranji nemir za sebe in za usodo sveta. On sam živi ves v razdvojenosti, vse njegovo mišljenje in čustvovanje je raztrgano v to „strašno dvojnost“, njegova misel išče izhoda iz tega mrtvega mesta v filozofiji, pa ne more iz njega; le najgloblja njegova notranjost sluti zarjo tretje dobe božjega razodetja, ki že gori za obzorjem sedanjosti. In kakor išče poti on, jo išče vse človeštvo. Toda človeštvo še tava v zablodah, ki ne izginejo, kakor ne izgine njegov nemir „dokler se ne prelije historično kristjanstvo v apokaliptično, dokler ne preide od metafizike razdvajanja k metafiziki zedinjenja, od religije Dveh, ki nikdar ne bosta Eno, k religiji Treh, ki so Eno“.

Najvišja teza Merežkovskega torej ni koncipirana „čisto v smislu starega dualizma“, temveč v nekak trializmu, v vero v sv. Trojico — trojnost podstatí, v meso, v duh in neznano nam podstatí sv. Duha, ki nekako pomiri v sebi obe prvi, dosedaj in za nas nasprotujoči si podstatí Očeta in Sina. Kakšna naj bo ta pomiritev, tega Merežkovskij ne ve, le išče jo, stremlje k nji. V helenski kulturi je ni našel. Ono, kar je našel tam, je nekaj drugega. — Kot sinu ruskega naroda in svoje dobe, je Merežkovskemu socialno življenje velike, mogoče največje važnosti (vsaj po revoluciji petega leta). Socialno življenje bi v njegovi terminologiji pomenilo: telesno življenje gotove skupine ljudi. Samo on, kot oseba, občuti mnogo silneje lepoto telesa, kakor lepoto duha; zato

je tudi njegova umetnost najsilnejša ravno v erotičnih momentih. Največje poglavje „Leonarda“, če ne cele trilogije, je gotovo „Mona Lisa“. Gibalo velikega poleta duha pa je zopet erotičen moment. In če preglemam ves vtis njegove umetnosti, kot izraza dejanskega stanja njegove notranjosti in njegovega hrepenenja, vidim v nji podčrtano podstat mesa in stremljenje k oni končni pomiritvi. Isto razmerje med duhom in telesom je našel Merežkovskij tudi v helenski kulturi. Poleg tega pa tudi isto stremljenje k poslednji pomiritvi. In zato mu je ravno ta kultura tako blizka in draga, dasi ve, da ni dosegla poslednjega cilja. V tem mnenju me utrjuje tudi mesto v „Prostaku bodočnosti“, kjer govori o Atenah, Partenonu in sv. Zofiji. Sv. Zofija je zanj „v novi religiozni arhitekturi edino utelešenje“ ideje svete Trojice. Takole piše o nji: „Tedaj sem jo videl takoj za Atenami in Partenonom, ki je napravil name najsilnejši vtis lepote, kar sem jih kdaj občutil v svojem življenju. Toda sv. Zofija mi je dala nekaj novega, nekaj popolnoma, do nasprotstva, drugega, toda, mogoče (vem, ne slučajno ostane ta ‚mogoče‘ za vedno), nekaj pravtako velikega.“ Ta opazka v oklepaju zveni skoroda kot boleš in resignacija —: res je, vem, da je posledna resnica izrečena v sv. Zofiji, toda vkljub temu je vplivala name samo „mogoče“ prav tako silno kot Partenon. Kajti na dojme se odziva dejansko stanje moje notranjosti in to je pač še vedno bližje helenski kulturi ko pa cilju mojega stremljenja. In „tako ostane za vedno“.

In temu svojemu poslednjemu stremljenju in svoji veri v „dejansko vršeče se razodetje“ božje in veliki poti človeštva iz poganstva v religijo Treh, ki so Eno, je postavil Merežkovskij spomenik v trilogiji „Krist in Antikrist“. „Tema te trilogije je odsev vesoljne, to se pravi, vse vekove, vse narode in kulture zedinjajoče, kristjanske ideje (ali točneje rečeno, religije sv. Trojice, kajti kristjanstvo je samo faza te religije)“, pravi sam o tem delu. Obenem pa velja ta spomenik postavim, v katerih se je vsakokrat osredotočil duh glavnih razdobij in dob. In tako nastopi v prvem romanu kot končna postava prvega razdobja med poganstvom in kristjanstvom — Julijan Odpadnik. Z njegovim padcem umro bogovi; nastopi kristjanstvo, v katerem kmalu dozori ona kriza — prehod iz mučeništva v meništvo —, ki jo analizira Merežkovskij v navedenem mestu. Razcepljena kristjanska metafizika vzdrži vzgon pridušene resnice mesa samo neko dobo. Prezirani element telesa se zopet oprasti, mrtvi bogovi vstajajo, ž njimi vstaja stara metafizika, stara resnica, ki ni bila ovržena, temveč samo potlačena. V človeštvu nastane kaos, kaos pa nosi s seboj pogon za nova iskanja, nejasnost, negotovost in trpljenje. Postava, v kateri se je osredotočila vsa lepota

in tragika iskanja te kaotične dobe — Preporoda, je Leonardo da Vinci. Evropa nosi težko breme dveh resnic. Pomen in sila cerkve se izgubljata v življenju narodov. Ni je več enotne ideje, ki bi mogla voditi vso Evropo. Sredotežna sila je nenadoma prekinjena, prej enotna, ogromna masa se razleti v dele. Vsak del zanosi svojo resnico — nacionalno idejo, in v tem trenutku nastopi — razkroj. Narodna ideja je nesposobna, da bi vodila ves svet; njen vpliv se omeji na preoblikovanje notranjega državnega življenja — brez religije. V evropskih državah se izvrši proces, ki se konča ponekod v ustavnosti, ponekod v republikanstvu, v demokraciji. Druga polovica prej enotne versko-družabne sile, kristjanstvo, je — ločeno od družabnosti — pravtako onemoglo, kot družabna ideja brez verske. Ta dvojna pot vede neizprosno v meščanstvo v prvotnem in prenešenem pomenu besede, v podlo-blago-obrazno statiko, ki je strašnejša od kitajske statike. To pot je šla vsa Evropa, izvzemši — Rusije. V Rusiji je ostala versko-družabna ideja nerazkrojena. Njena negativna stran — carizem in narod, nosilec njenega pravega bistva, sta se pripravljala na poslednji spopad. In ta revolucija bi kot sinteza obeh v Evropi razcepljenih sil edina lahko razgibala mrtvo morje evropsko v nov kaos in pozneje v novo življenje. Vsako novo življenje pač nastane iz kaosa. In življenje, ki ga Evropi prinese ruska revolucija, bo v novem družabnem redu in v novi religiji in bo obenem „dejanjsko razodetje“ tretje božje Osebe, tretje vesoljne podstat, vsebujoče in pomirjujoče v sebi obe podstat, Očeta in Sina. In človek, ki je s titansko silo, dasi instinktivno, obvladal preteči razkroj enotne življenjske sile in dovršil sintezo vere in družabnosti, če že ne v resnici, pa vsaj v laži, v cezaro-papizmu, je Peter Veliki. Postavil je verski in družabni ideji skupnega sovražnika in s tem dosegel, da ostaneta obe ideji združeni v boju zoper skupnega nasprotnika, carja. Peter je Merežkovskemu začetnik tretje dobe v zgodovini človeštva. Tretji roman trilogije govori o njem in njegovem sinu Alekseju.

Kdor v vsem sledi Merežkovskemu, si je na jasnem, da si je pisatelj pravilno in smotreno izbral snov za tretji del trilogije. Tudi prihodnjo stopnjo je Merežkovskij napravil dobro premišljeno. Iz cele ogromne snovi, ki jo nudi življenje in delo Petra Velikega, je izločil vse drugo in se omejil samo na ono, kar je v neposredni zvezi z glavno temo cele trilogije — „z dejanjsko vršečim se razodetjem Trojice“. V konkretnem svetu pomeni to: izbral si je dejstva, ki likajo nasilni konec stare, moskovske Rusije, odstranitev patrijarhata in popolno podreditev cerkve državi. Prvi korak, ki bi ga moral Merežkovskij napraviti pri oblikovanju izbrane in odbrane snovi, bi bil ta, da bi zavzel neko stališče

napram Petrovemu delu in njegovi osebnosti. Tega pa ni mogel napraviti, oziroma napravil je le polovico tistega, kar bi moral. In ne čudim se temu. Petrovo delo je tako ogromno, da ne leži samo v preteklosti in se ne razteza le v sedanost, temveč da sega še naprej, v bodočnost. Sam Merežkovskij je — dejal bi — Petrovo delo, popolnoma sredi njega se nahaja, tako, da je razumljivo, če si ne more najti stališča, odkoder bi pregledal ta ogromni organizem. Perspektiva je taka, da beže dimenzije v neskončnost. Edino, kar bi mogel videti v objektivni razdalji, bi bila mogoče Petrova osebnost. Pred tremi prašanji je stal pisatelj pri začetku svojega dela: Ali poznam Petra? Ali morem oceniti njegovo delo? Ali morem presoditi i njega i njegovo delo? Na prvo prašanje je iskreno odgovoril v „Prostaku bodočnosti“: Kaj je Peter? Čudo ali pošast? Nikakor si ne upam odločiti. S tem odgovorom odpade tretje prašanje samo ob sebi. Ostane le še: Ali morem oceniti njegovo delo? Sila logike, ki ga je gnala do tega prašanja, se združi s silo organizirane misli — njegovega sistema in nujni odgovor je: — da.

In ta dva odgovora sta usodepolna za roman in za ves verski sistem trilogije. S tem, da je priznal, da ne pozna Petra, je romanu že v naprej onemogočena jasnost in zaokroženost. Drugi „da“ pa zahteva od Merežkovskega, da prekliče svoj prvi odgovor in popolnoma opraviči Petra, kakor ga je obsodil Dostojevskij, ker je obsodil njegovo delo.

Podrobnejšo analizo Petrovega dela poda Merežkovskij v knjigi „Car in revolucija“, ki jo je izdal skupno s svojima somišljenikoma: D. Filozofovim in Zinaido Hipius (danes gospo Merežkovsko). Razpravi poslednjih dveh sta samo temelj in okvir za članek Merežkovskega: „Religija in revolucija“. Njegova izvajanja (omejil se bom samo nanje) imajo sledeč potek:

Zgodovina je šla preko Petra. Cilj Petrov: dvigniti Rusijo potom evropske dinamike na višino drugih evropskih držav in obenem s tem to novo evropsko dinamiko vseeno podrediti moskovsko-bizantinski statiki — ta cilj je bil nedosegljiv. Gibanje, ki je razvalovalo Rusijo, se ni moglo več pomiriti. „Najprej je nastal razkol na religioznem polju, pozneje so nastale razlike v kulturi in socialnem življenju. Rusija je razpadla v staro in novo, v plemstvo in podaništvo, v narod in inteligenco.“ „Razkolniki“ so že prvi revolucionarji, kajti ruska avtokracija je zanje „carstvo Antikrista“. Njihovo načelo je: „Mi smo ljudje, ki nimajo svoje *današnje države* in ki iščejo državo bodočnosti.“ Skoro ob istem času začenja politična revolucija. Religiozno gibanje izhaja iz naroda, od spodaj, politično od zgoraj, direktno iz carske hiše.

„Cela zgodovina avtokracije v 18. stoletju je prepolnjena s celo vrsto vojaških zarot, revolucij na dvoru, uporov, ki so se odigrali med štirimi stenami.“ Ta dva valova, od spodaj in od zgoraj, se morata srečati. Greben vala od zgoraj tvori vrsta carjev in caric, ki konča z Aleksandrom I. in njegovo ustavno idejo. Religiozni val kulminira v prostozidarjih „Martinistih“ z Novikovim in v mističnem razpoloženju vse dobe istega Aleksandra I. Pri smrti tega vladarja se valovje sreča in združi za trenutek; izbruhne revolucija dekabristov (1825.), prva sinteza političnega in verskega pokreta. (To važno dobo je opisal Merežkovskij v treh delih: Smrt carja Pavla I., Aleksandra I. in Dekabristi. Poslednji dve deli sta romana, prvo je drama.) Od tega časa analizira Merežkovskij največje ruske duhove do današnjega dne. Čadajev je opazil veliki nedostatek pravoslavja, ki obstoji v tem, da uči in vodi samo k osebnemu zveličanju, ne more pa ustvariti socialnega zveličanja, kakor rimska cerkev. Njegovo mnenje je, da „rešitev Rusije ni pravoslavje, ne katolicizem, temveč novo, še nepoznano odkritje novih socialno-religiozних temeljev cerkve in Božje države na zemlji“. Gogolja je kot vernega pravoslavnega kristjana popolnoma oslepila verska polovica avtokracije (ruski car je najvišji svečenik), tako da je zapadel tudi politični. Isto se je ponovilo pri Dostojevskem. Vendar je Dostojevskij slutil svojo napako, kajti njegove besede: „Cerkev je v resnici kraljestvo, ki mu je usojeno vladati; na koncu veka bo Cerkev edino kraljestvo na zemlji“ — so brezdvomno revolucionarne s stališča ruske avtokracije. Tolstoj je s svojo individualno budistično metafiziko najmanj po volji Merežkovskemu, vendar pa mu prizna, da je on še najbolj spoznal sredstva, s katerimi bi se dala porušiti avtokracija. Nadalje gre preko Solovjeva, Rózanova k dekadentom in Dobroljubovu. V Dobroljubovu in dekadentih vidi konec in poslednje srečanje obeh valov, od zgoraj in od spodaj, religioznega in političnega. Dekadenti, nosilci najvišje kulture, se v svojem religioznem stremljenju snidejo z religioznim stremljenjem najglobljih narodnih množic. Potrebna je le še poslednja sinteza revolucije in religije in tedaj nastopi ruski narod in ž njim vse človeštvo pot k svojemu zadnjemu cilju tega sveta, ki je izražen v besedah: „en hlev in en pastir“, k carstvu Božjemu na zemlji, v tretjo „fazo dejanjsko vrščega se razodetja Božjega“, v Zakon sv. Duha, v Zakon družabne, vesoljne zveličavnosti.

To je zanj Petrovo delo. Edina sodba, ki bi jo Merežkovskij mogel imeti o Petru samem, bi morala biti že z ozirom na mnenje, ki ga ima o delu velikega carja, neomahljivo odobravaljoča. V romanu ga imenuje orodje „volje Višjih Usod“ in kot takega bi ga moral popolnoma

odločno dvigniti „onostran dobrega in zlega“. Tako pa si pomaga z nenaravno Petrovo dvojnostjo in volkodlaštvom. To je slaba stran romana.

Tudi njegov verski sistem ni popolnoma neomajen. Konstruirana vzporednost med razvojem človeštva in trojnostjo Božjih oseb je sicer enotno in krepko zaokrožena, vendar pa zbuja gotove pomisleke. Predvsem me moti sledeče: Stari Zakon Očeta pomeni Merežkovskemu resnico mesa, ki jo je silno in polno občutilo in doživelo vse človeštvo. Ni pa tega silnega in polnega doživetja v drugem Zakonu, Zakonu Sina. Resnice duha ni človeštvo doživelo še nikdar. Polno občutiti realnost duha ni dano mnogim, človeštvu pa je bila ta realnost od nekdanj pa vse do danes tuja, nepojmljiva in naravnost smešna. Med intenzivnostjo doživetja mesa in duha je ogromna razlika. — Toda bil je čas, bo dejal kdo, ko so vendar cele mase zavrgle realnost mesa za realnost duha in so umirale zanjo. Da, pa če tudi so umirale, jim je bilo kljub temu bistvo Sina — duha tuje, ali pa jim je pomenilo mesto prejšnjega poganškega mesa — poveljčano meso, toda vedno in vedno le meso. In oni: „verujem v vstajenje mesa“ ni slučajnost. Ne, resnica duha človeštvu še dolgo ni resnica. In če že kdo veruje, kot veruje Merežkovskij, v trojnost vsega, božjega in človeškega, bo občutil, da se človeštvo še vedno nahaja šele v začetku zakona Sinovega. V tem je vsebovano po mojem mnenju jedro zmote, ki jo je Merežkovskij opazil šele danes, dasi jo vidi v poteku ruske revolucije, ne pa v svojem sistemu. Danes je namreč njegovo mnenje o ruski revoluciji ravno nasprotno mnenju, ki ga je imel pred dvanajstimi leti. In to novo njegovo mnenje temelji ravno na isti napaki, kot staro. Kajti Petrovo delo sega še vedno preko današnjega dne in Merežkovskij še vedno ni izven njega, da bi je mogel obseči s pogledom. In če vidi danes v ruski revoluciji Anti-krista, je to zopet posledica tistega odločilnega „da“, ki mu ga je izsilila sila logike. — — —

Roman „Peter in Aleksej“ je pisan v treh jezikih, v ruskem, staroruskem in staroslovanskem. Delo prevajavca je izvanredno težavno. Strog prevajavec bi vsaj staro ruščino poskušal podati s staro hrvaščino. Gospod Pasarić tega ni storil. Toda to je še malenkost. Dosti staroruskih mest sploh ne razume, pa tudi današnje ruščine ne obvlada posebno dobro; kar pa je pri njem glavno, to je popolno pomanjkanje vsakega smisla za umetnost. Njegov prevod je zelo slab, čeprav je doživel drugo izdajo. Netočnosti je toliko, da jih človek ne more pregledati vseh. Kako malo razume staroruska mesta, se najjasneje vidi iz odstavka na straneh 90. in 91., ki ga govori stara carica, ali pa iz

pisma Tolstega carju. V obeh slučajih je komaj ujel grob smisel vsega, o točnosti ni govora. Izmed drugih staroruskih mest naj navedem sledeča: str. 158., vrsta 13. „... a novi se krivo primenuju“ namesto „za nove (zakone) se pa nihče ne briga“. Stran 163., vrsta 26.: „... hramljemo na obje noge, a kršteni smo kao idolopoklonici“ namesto „na obe nogi smo hromi, mi, krščeni pogani“. Kaj na pomeni „krščeni smo kakor pogani“, mi ni jasno. Na strani 216., vrsta 21.: „... jer ona spaja dvije potrebne stvari za vladanje“ pravilno bi bilo „kajti to je ena izmed dveh stvari, ki sta potrebni za vladanje...“ Na strani 427., vrsta 6.: „... kloni se od onoga, što je zabranjeno, snosi ono, što je odredjeno, a ne valja, da se sam namećeš“, tam govori menih o mukah za vero in pravi: „... kogar ne ujamejo, naj beži, kogar ujamejo, naj trpi, ni pa prav, če se človek sam izpostavlja (oziroma, če gre človek sam v muke)“. Tako je s staroruskimi mesti; kako pa prevajavec obvlada novo ruščino, naj pokažejo sledeča mesta: Na str. 7., vrsta 24. prevaja g. Pasarić: „... kao, da je zaboravio, s kime govori“, namesto „... kakor da je pozabil na svojega sobesednika“. Gospod Pasarić je poudaril nekaj, kar v originalu nikakor ni poudarjeno. „Nastojka“ (stran 10., vrsta 25.) ne pomeni „narančni sok“, temveč „oranžni liker“. In ker prevajavec tega ne ve, tudi „opohmelitsa“ slabo prevede z „osvježiti se“; da, osvežiti se, toda z novo alkoholno pijačo, tako da jo človek zopet malo čuti, to pomeni ruski izraz. Na strani 14., v 14. vrsti, si misli carjevičev sluga: „Ne šumi samo po tvojoj glavi od sinočnje pijanke.“ Prevedeno je topo in brez čuta za jedro teh besed. V originalu imajo besede takle smisel: „Ni vzroka, da bi šumelo po *tvoji* glavi od sinočnjega popivanja! (češ, tebe ni nihče lasal, kakor si ti mene v pijanosti). Na strani 19., vrsta 15., prevede g. Pasarić izraz, ki pomeni „suh sneg“ enostavno s „pepeo“. Višek nečesa (česa, ne vem) pokaže prevajavec na strani 19. v predzadnji vrsti, ko piše dobesedno sledeče: „Spasibo (zdravo), Alješa“. Spasibo je ruska beseda in pomeni „hvala“. Na strani 193., v 14. vrsti prevaja: „U ružičastem odsjevu ugljena se izgubi modri kolobar žestina plamenčka...“ namesto „V rožnatem odsevu oglja je naenkrat počelo utripati modrikasto srce špiritovega plamena...“ in to kljub temu, da poznejša paralela mesto dosti pojasni. Na strani 201., vrsta 20., izpusti za „... s potpunom svišču“ besedico, ki je pa zelo važna in ki pove zelo mnogo skritega: „Kaj je to mogoče?...“ Na strani 199., vrsta 24., prevede frazo, ki pomeni: „Ti in pa Bog!“ s „Ti si Bog!“ Na strani 226., vrsta 9., stoji v ruščini približno: „Bil je tak požar, da je zemlja gorela“, g. Pasarić popravi: „I činilo se, kao da zemlja gori“. Na strani 368. v pred-

zadnji vrsti je za „Bi li to kazao?“ izpuščen stavek: „Ali naj izda mater?“ Na strani 382., vrsta 20., stoji kratkobesedno: „Sve je ostalo tajno“ namesto „O vsem drugem pa ni hotel izpovedati niti besede“. Na strani 513., vrsta 27., stoji: „... kako u šumsku tišinu...“ namesto „kakor na jaso...“ To je le zelo majhen del napak, ki sem jih našel, dasi sem pregledal približno samo *četrtino* knjige. To so pač mesta, ki pričajo o pomanjkljivem jezikovnem znanju prevajavca. Našel sem pa poleg tega nešteto mest, ki jih je Pasarić sicer razumel, pa jih je vseeno in celo namenoma prevedel drugače. Edino, kar si morem misliti, je to, da gre tukaj za poizkus nekake prepesnitve, ali pa, da je hotel Pasarić Merežkovskega popravljati. O prepesnitvi ne more biti govora, ker prevajavec niti na mestih, ki jih dobro razume, ne more doseči originala; ostane le še drugo. S tem pa je Pasarić le dokazal, kako slabo pojmuje svojo nalogo, kako popolnoma nedostopen je za odtenke v umetnosti in kako slab okus ima. Če bi mu bilo mogoče oprostiti nedostatke v poznanju ruskega jezika, mu ni mogoče oprostiti tega neumestnega popravljanja. Na strani 19. v zadnji vrsti na primer komentira: „srce je Alekseju od radosti zakucalo“ — „od radosti“ je pridejano brez potrebe. Prav tako na strani 197., vrsta 30., „se sav stresao od groze“; „od groze“ je zopet pristavljeno. Stran 225. predzadnja vrsta „pusto in strašno“; prepričan sem, da je g. Pasarić vedel, kaj pomeni ruski „lehko“, toda zanj je popolnoma nerazumljivo, da bi bilo komu „lahko in strašno“ obenem. Pravitako se mu zdi nemogoče, da bi bil izraz „... več bijela, strašna petrogradska noč“ (stran 230., vrsta 9.) pristen in smisel. Ne razume pa, da je v besedi „strašna“ vsebovano malodane vse babjeversko razpoloženje stare Rusije napram Petrogradu; zato izraz „strašna“ enostavno izpusti. Stran 269., vrsta 13., med „reče s prijaznim smehom“ in „dobrim smehom“ ne čuti razlike, dasi more stati samo „dobrim“, če naj bo čustvo podano ostro in točno. Na strani 270., vrsta 15., se prevajavec kosa z Merežkovskim v sili pesniškega izražanja in piše: „po morskoj stazi, obasjanoj mesečinom...“ namesto „po ognjeni poti preko morja“. Mesto na 517. strani v 17. vrsti je psihološko zelo zanimivo. Prevedeno je takole: „Iznenada mu se pričini, da iz najdubljeg muka Netko odgovara...“. Merežkovskij pa piše: „Naenkrat mu Nekdo odgovori iz poslednje globine molčanja...“ Merežkovskemu je notranji pojav reelen, kakor vse, kar vidi in otiplje, Pasariću pa ne. Zanj je to mogoče samo tako, da „mu se pričini“. Majhna ilustracija prevajavčeve čutnosti je tudi mesto na isti strani v zadnji vrsti pred poglavjem. Tam prevaja, da je Tihon izginil, „kao da je u zemlju propao“. V ruščini stoji, da je izginil, „kot da bi kanil

v vodo“. In „propasti u zemlju“ ima tudi ruščina. Kaj mislite, zakaj neki ni Merežkovskij porabil tega izraza? Mest te vrste je v knjigi brez števila in to je glavni vzrok njene neužitnosti. Prevajavstvo je sicer rokodelstvo, toda nekoliko čutnosti, smisla in ljubezni je pa vendar treba tudi za to delo.

Pejanovičevega prevoda tudi nisem vsega primerjal, ker sem se že v članku „Religija in revolucija“, ki zavzema več kot tretjino knjige, prepričal, da je prevod dober in točen. Seveda ne gre tu za prevod kake umetnine. Opozoril bi prevajavca samo na to, da zamenjava (stran 140., 2. vrsta) nemški „Geschichtsphilosophie“ z izrazom „Geschichte der Philosophie“, tako da je prišla v prevod napaka, da je Čaadajev (ne pa Čadajev) „osnivač naše *istorije filozofije*“, kar pa ni res. Mišljena je „zgodovinska filozofija“ ali „filozofija zgodovine“. Na str. 185. stoji v 4. vrsti lapsus: Dragoljubov namesto Dobroljubov. Drugega nisem opazil. Vtis prevoda je dober.

STANO KOSOVEL:

MRTVAŠKA KORAČNICA.

Kam gre cesta, oj cesta življenja
ko srce nam izčisti vihar, oj vihar?
kakšna pot za razpotjem začenja,
za razpotjem grenkob in prevar, in prevar?

V kakšne duša gre tajne poljane,
kdo ji vodi nestalno perot, oj perot?
kakšne luči so tamkaj prižgane
kjer se neha temà naših zmot, naših zmot?

Ali konec je tam hrepenenja,
kjer ugasne očem žar in čar, žar in čar?
kam gre cesta, oj cesta življenja
za razpotjem grenkob in prevar, in prevar?...

